

Desire for Vengeance. An Emotion-Based Approach to Revenge
E.C. Seip

SAMENVATTING

In dit proefschrift heb ik een aantal studies beschreven die bijdragen aan de kennis over verlangen naar wraak en de relatie met wraakgedrag. Wraak wordt gedefinieerd als “een poging, met enig risico of kosten voor jezelf, iemand die jou iets aangedaan heeft schade toe te brengen” (Elster, 1990, p. 155). Hoewel wraak vaak is onderzocht, is er nog weinig wetenschappelijke aandacht besteed aan de emotie die bij deze neiging tot wraak hoort, oftewel het *verlangen naar wraak*. In dit proefschrift heb ik me op drie vragen gericht. Ten eerste, wat is verlangen naar wraak? Ten tweede, wanneer en onder welke omstandigheden leidt verlangen naar wraak tot daadwerkelijk wraakgedrag? En ten derde, waarom zijn mensen eigenlijk gemotiveerd wraak te nemen?

In Hoofdstuk 1 heb ik de ervaringsinhoud van verlangen naar wraak onderzocht om zo mijn eerste vraag te kunnen beantwoorden, namelijk wat is verlangen naar wraak nu eigenlijk? Deelnemers herinnerden zich een situatie waarin ze dit verlangen naar wraak hadden. Daarna beantwoordden ze een aantal vragen over hoe ze die situatie waarnamen (de bijbehorende evaluaties), wat zij tijdens deze situatie wilden doen (de bijbehorende actietendensen) en wat zij met hun acties wilden bereiken (de bijbehorende motivationele doelen). Daarbij heb ik ook onderzocht of mensen die wraak hadden genomen (wraaknemers) op deze aspecten onderscheiden konden worden van mensen die geen wraak hadden genomen (niet-wraaknemers). Uit de resultaten bleek dat wanneer een situatie waargenomen werd als onrechtvaardig, als een bedreiging van de eigenwaarde en dit veroorzaakt werd door een ander, dit verlangen naar wraak opriep. Daarnaast bleek dat verlangen naar wraak gerelateerd was aan zowel actietendensen van wraakzuchtige toenadering als actietendensen van vermijding van de dader. In overeenstemming met deze bevindingen bleek dat verlangen naar wraak gepaard ging met emoties met zowel toenaderingstendensen, zoals boosheid, als met emoties met vermijdingstendensen, zoals schaamte, maar ook met vernedering dat gekarakteriseerd wordt door beide actietendensen (Elison & Harter, 2007; Harter, Low, & Whitesell, 2003). Tenslotte bleek uit de resultaten dat er meerdere motivationele doelen gerelateerd waren aan het verlangen naar wraak. Dit waren: Het voorkomen van toekomstige aanvallen door de dader, het terugbrengen van de balans van lijden tussen dader en slachtoffer en in mindere mate het beschermen van de eigenwaarde van het slachtoffer. Wraaknemers verschilden niet veel van niet-wraaknemers in hoe ze de situatie die verlangen naar wraak opriep evalueerden en in hun actietendensen van wraakzuchtige toenadering. Dit suggereert dat het wel of niet wraak nemen niet altijd afhankelijk is van een specifieke evaluatie van de situatie of van een actietendens van wraakzuchtige toenadering. Niet-wraaknemers hadden overigens wel een sterkere actietendens de dader te vermijden dan wraaknemers. Daarnaast

wilden niet-wraaknemers meer dan wraaknemers toekomstig negatief gedrag van de dader voorkomen.

Een aanvullende bevinding van dit eerste hoofdstuk was dat de mening van de omgeving over wraak nemen de ervaring van verlangen naar wraak beïnvloedde. Er bleek dat hoe meer anderen die belangrijk zijn voor de deelnemers wraak nemen goedkeurden (sociale pro-wraak norm) hoe intenser deelnemers wraakgevoelens, boosheid, vernedering en schaamte ervoeren. Daarnaast bleek dat des te sterker deze sociale pro-wraak norm was des te meer deelnemers wraak wilden nemen, maar ook des te sterker zij de dader wilden vermijden. Samengevat geeft dit eerste hoofdstuk inzicht in wanneer verlangen naar wraak opgeroepen wordt, wat mensen in zo'n situatie willen doen en waarom. Daarnaast geven de resultaten een eerste indicatie dat de mening van belangrijke anderen over wraakgedrag verlangen naar wraak kan beïnvloeden.

Het tweede deel van dit proefschrift (Hoofdstukken 2 en 3) was gericht op de tweede vraag, namelijk, wanneer en onder welke omstandigheden leidt verlangen naar wraak tot daadwerkelijk wraakgedrag. In Hoofdstuk 1 vond ik een correlatie tussen een sociale pro-wraak norm en de actietendens van wraakzuchtige toenadering, maar onduidelijk bleef of de sociale pro-wraak norm actietendensen van wraakzuchtige toenadering versterkten of vice versa. Daarom wilde ik in Hoofdstuk 2 de veronderstelde causale relatie tussen sociale wraaknormen en actietendensen van wraakzuchtige toenadering onderzoeken. Op basis van de bevindingen van Hoofdstuk 1 en wetenschappelijke literatuur over sociale normen (Goldstein et al., 2006; Kallgren, et al., 2000; Schultz et al., 2007a, 2007b) verwachtte ik dat wanneer anderen die relevant voor ons zijn wraak nemen goedkeuren (een sociale pro-wraak norm) dit zal leiden tot een toename in actietendensen van wraakzuchtige toenadering en daadwerkelijke wraak. Om dit te onderzoeken heb ik twee studies gedaan waarin ik wraakgerelateerde sociale normen experimenteel gemanipuleerd en met elkaar vergeleken heb. In de eerste studie werden deelnemers geconfronteerd met een pro-wraak norm of een pro-vergevingsnorm. Vervolgens lazen zij een aantal situaties die verlangen naar wraak opriepen en werden zij gevraagd naar hun actietendens van wraakzuchtige toenadering in reactie op deze situaties. In de tweede studie werden deelnemers geconfronteerd met een pro-wraak norm, een anti-wraak norm of geen duidelijke wraak norm. Vervolgens werden deelnemers in een economisch spel geconfronteerd met oneerlijk gedrag van hun medespeler en werd de mate waarin ze wraak namen, hun actietendens van wraakzuchtige toenadering en hun emoties gemeten. Zoals verwacht lieten de resultaten zien dat een pro-wraak norm inderdaad de actietendens van wraakzuchtige toenadering deed toenemen vergeleken met een

pro-vergevingsnorm (eerste studie), en actietendensen van wraakzuchtige toenadering en daadwerkelijke wraak vergeleken met een anti-wraak norm (tweede studie). Aanvullende analyses in de tweede studie lieten zien dat deze sociale pro-wraak norm niet alleen wraakgedrag en actietendensen van wraakzuchtige toenadering versterkten, maar ook de ervaring van boosheid en afgunst. De bevindingen van dit hoofdstuk suggereren dat wanneer relevante anderen in de omgeving van een persoon wraak nemen goedkeuren dit tot sterkere actietendensen van wraakzuchtige toenadering, meer daadwerkelijke wraak en sterkere bijbehorende negatieve emoties leidt.

In Hoofdstuk 3 heb ik verder onderzocht wanneer en onder welke omstandigheden verlangen naar wraak tot wraakgedrag leidt. Hierbij heb ik me gericht op de mate waarin verlangen naar wraak gevoelens van boosheid bevat. Verlangen naar wraak wordt gekarakteriseerd door een aantal verschillende negatieve emoties, waaronder schaamte, vernedering, maar ook boosheid (Hoofdstuk 1). Boosheid is geassocieerd met agressieve actietendensen zoals bedreiging en fysieke aanvallen (Frijda et al., 1989; Roseman et al., 1994). Ik redeneerde dat wanneer verlangen naar wraak sterke gevoelens van boosheid bevat dit eerder tot daadwerkelijk wraakgedrag zou kunnen leiden. Ik onderzocht deze hypothese empirisch door drie studies te doen waarbij ik gebruik maakte van economische interactiespellen met een mogelijkheid tot straffen. In deze studies heb ik boosheid gemeten of gemanipuleerd en heb ik straffen als een maat van wraak nemen gebruikt. Zoals verwacht vond ik dat mensen boosheid ervoeren in reactie op het (waargenomen) oneerlijke gedrag van anderen die niet samenwerkten, en dat deze boosheid het straffen (als maat van wraak) van degene die niet samenwerkten motiveerde. De eerste studie liet zien dat deelnemers andere spelers meer straffen naarmate deze minder samenwerkten in een Public Good Game (een publieke goederen spel) en dat dit effect gemedieerd werd door boosheid. De tweede studie liet zien dat wanneer spelers niet samenwerkten in een Trust Game (een vertrouwensspel) dit door deelnemers als oneerlijker werd waargenomen dan wanneer spelers wel samenwerkten. Daarnaast bleek dat deelnemers de oneerlijke spelers meer straffen dan de eerlijke spelers, en dat het effect van waargenomen oneerlijkheid op opgelegde straf gemedieerd werd door boosheid. Bovendien liet de derde studie zien dat na een boosheidsinductie in een ongerelateerde voorgaande taak, deelnemers oneerlijke spelers meer straffen in een daaropvolgend vertrouwensspel. De resultaten van dit hoofdstuk impliceren dat wanneer verlangen naar wraak in reactie op een oneerlijke situatie gepaard gaat met sterke gevoelens van boosheid, dit eerder tot wraak zal leiden dan wanneer gevoelens van boosheid minder sterk aanwezig zijn.

In overeenstemming met de derde vraag die centraal staat in deze dissertatie heb ik in Hoofdstuk 4 de mogelijke motivaties tot verlangen naar wraak en het nemen van wraak onderzocht door te kijken naar wat de belonende factor in wraak zou kunnen zijn voor een wraaknemer. Is het feit dat de dader gestraft wordt, los van wie dat doet, de belangrijkste bron van voldoening of is de belangrijkste bron van voldoening dat het slachtoffer de dader zelf straft? Om dit te onderzoeken heb ik het straffen van de dader door het slachtoffer zelf vergeleken met een situatie waarin het slachtoffer observeert dat de dader door een derde partij gestraft wordt. Daarbij heb ik in beide situaties gevraagd naar de ervaren voldoening van het slachtoffer met de uitkomst. Deelnemers speelden een aantal spellen met een aantal verschillende spelers en werden geconfronteerd met eerlijke, oneerlijke of zeer oneerlijke verdelingen van een geldbedrag bepaald door de andere speler. Na elke geldverdeling konden deelnemers beslissen of ze de andere speler wilden straffen of niet of werden zij geïnformeerd over de strafbeslissing van een derde partij. Gebaseerd op de redenering dat vooral in zeer oneerlijke situaties zelf straffen meer (psychologische) voordelen oplevert dan straffen door een derde partij vond ik zoals verwacht dat na zeer oneerlijk gedrag van de andere speler deelnemers meer voldoening ervoeren na de dader zelf gestraft te hebben dan na de observatie dat de dader door een derde partij gestraft wordt. Daarnaast bleek uit de resultaten dat na oneerlijke verdelingen deelnemers marginaal significant meer voldoening ervoeren na de observatie dat de dader door een derde partij gestraft wordt dan na zelf de dader gestraft te hebben. Deze bevindingen impliceren dat in oneerlijke situaties wraak door een derde partij net zoveel voldoening geeft als zelf wraak nemen, maar dat zelf wraak nemen wel meer voldoening geeft dan wraak genomen door een derde partij wanneer de situatie als zeer oneerlijk ervaren is door het slachtoffer.

Samenvattend geven de resultaten in deze dissertatie belangrijke nieuwe inzichten in verlangen naar wraak en daadwerkelijk wraakgedrag. Ten eerste is duidelijk geworden wanneer verlangen naar wraak opgeroepen wordt, wat mensen in zo'n situatie willen doen en waarom. Ten tweede blijkt dat mensen eerder wraak nemen wanneer anderen die relevant voor hen zijn wraak nemen goedkeuren, of wanneer een persoon sterke gevoelens van boosheid ervaart als onderdeel van zijn of haar verlangen naar wraak. En ten derde blijkt dat in zeer oneerlijk situaties mensen meer voldoening halen uit zelf wraak nemen dan wanneer zij observeren dat een derde partij wraak neemt. Terwijl in matig oneerlijke situaties mensen een gelijke mate van voldoening ervaren na beide vormen van wraak. Deze dissertatie vergroot hiermee ons begrip van verlangen naar wraak en de relatie hiervan met daadwerkelijk wraakgedrag.